

آیتہ العظمیٰ مکارم شیرازی

شرح تازہ و جامعی برنہج لہبلا

پیام امام

امیر المومنین علیہ السلام

خطبہ

۱۵-۱

جلد اول

کتاب برگزیدہ سال

بہمکاری جمعی الرضیہ لاؤ دانشندان

سرشناسه	مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۰۵ -
عنوان قراردادی	نهج البلاغه، فارسی - عربی، شرح
عنوان و نام پدیدآور	: پیام امام امیرالمؤمنین (علیه السلام): شرح تازه و جامعی بر نهج البلاغه / مکارم شیرازی؛ با همکاری جمعی از فضلا و اندیشمندان حوزه علمیه قم.
مشخصات نشر	: قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی، ۱۳۹۷ -
مشخصات ظاهری	: ۵۶۰ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۹۹۸۰۱-۷-۸ (دوره) ۹۷۸-۶۰۰-۹۹۸۰۱-۷-۸ (ج ۱)
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: فارسی - عربی.
یادداشت	: کتاب حاضر توسط ناشران متفاوت در سال های مختلف منتشر شده است.
یادداشت	: چاپ اول.
عنوان دیگر	: شرح تازه و جامعی بر نهج البلاغه
موضوع	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق -- خطبه ها
موضوع	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق -- نامه ها
موضوع	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق -- کلمات قصار
موضوع	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق -- نهج البلاغه -- نقد و تفسیر
شناسه اثر	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه. شرح
رده بندی کسره	: BP ۳۸ / ۰۴۲۲/م۷/۱۳۹۷
رده بندی دیوبندی	: ۲۹۷ / ۵۵۱۵
شماره کتابشناسی	: ۵۴۰۱۶۸۴۰

با همکاری دانشمندان محترم حجت الاسلام آقایان:
 محمدرضا آشتیانی - مرحوم محمد باقر امامی - محمد احسانی فر - محمدجواد ارسطو
 مرحوم ابراهیم بهادری - مهدی حسینیان - سعید داودی - احمد قدسی

پیام امام امیرالمؤمنین (علیه السلام) / ج ۱

تألیف: آیه الله العظمی مکارم شیرازی و همکاران

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول

صفحه و قطع: ۵۶۰ صفحه / وزیری

تاریخ انتشار: ۱۳۹۷

چاپخانه: سلیمانزاده

ناشر: مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی

با همکاری انتشارات امام علی بن ابی طالب (ع)

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۹۸۰۱-۷-۸

آدرس ناشر: ایران - قم - خیابان شهدا - کوچه ۲۲

تلفن: ۳۷۷۳۲۴۷۸

فکس: ۳۷۸۴۰۰۹۹

www.makarem.ir

5010
1909
۵۶۰
سپتامبر ۱۳۲۸

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ

فهرست مطالب

انگیزه اصلی تألیف این کتاب	۱۷
سید رضی، گردآورنده نهج البلاغه	۲۱
استادان سید رضی	۲۳
شاگردان سید رضی	۲۴
تألیفات و کتب سید رضی	۲۵
سید رضی و شعر	۲۶
لقب‌ها و منصب‌های اجتماعی سید رضی	۲۶
سید رضی از نگاه دیگران	۲۷
وفات سید رضی	۲۹
سخنی درباره نهج البلاغه و گوینده آن	۳۱
۱. فصاحت و بلاغت نهج البلاغه	۳۳
۲. محتوای ژرف و جامعیت نهج البلاغه	۴۱
۳. جاذبه فوق‌العاده نهج البلاغه	۴۷
تعبیرات بزرگان درباره جاذبه نهج البلاغه	۵۱
اسناد نهج البلاغه	۵۴
شروح نهج البلاغه	۵۸
پیش‌گفتاری از سید رضی رحمته الله علیه	۶۳
چرا نهج البلاغه را جمع‌آوری کردم	۶۳

۷۱	خطبه ۱
۷۷	خطبه در یک نگاه
۷۹	بخش اول
۷۹	شرح و تفسیر: همای بلندپرواز اندیشه‌ها به کنه ذاتش نرسد!
۸۹	بخش دوم
۹۰	شرح و تفسیر: توحید ذات و صفات خداوند
۱۰۱	بخش سوم
۱۰۱	شرح و تفسیر: هیچ چیز همانند او نیست
۱۰۷	نکته‌ها
۱۰۷	۱. رابطه خلق و خالق و مسئله «وحدت وجود»
۱۱۱	۲. انحراف ناآگاهان از حقیقت صفات خدا
۱۱۵	۳. نفی حدوث ذاتی و زمانی از ذات پاک او
۱۱۶	۴. آیا واژه «موجود» بر خداوند اطلاق می‌شود؟
۱۱۷	بخش چهارم
۱۱۷	شرح و تفسیر: آغاز سخن درباره آفرینش جهان
۱۲۲	هدایت فطری و تکوینی تمامی موجودات جهان
۱۲۴	نکته‌ها
۱۲۴	۱. آیا اسم «عارف» بر خداوند اطلاق می‌شود؟
۱۲۵	۲. چگونگی علم خداوند به موجودات، قبل از ایجاد
۱۲۹	بخش پنجم
۱۲۹	شرح و تفسیر: چگونگی آغاز آفرینش جهان
۱۳۱	نکته: آیا جهان ماده، حادث است؟
۱۳۵	بخش ششم

۱۳۵	شرح و تفسیر: نخستین مخلوق، آب بود
۱۴۱	بخش هفتم
۱۴۲	شرح و تفسیر: نقش طوفان‌ها در آغاز آفرینش
۱۴۵	نکته‌ها
۱۴۵	۱. تطبیق اجمالی این گفتار بر نظرات امروز
۱۴۷	۲. چگونگی پیدایش جهان
۱۴۹	۳. فرضیه‌های موجود در عصر نزول قرآن درباره پیدایش جهان
۱۵۱	۴. منظور از آسمان‌های هفت‌گانه چیست؟
۱۵۳	۵. چگونگی آگاهی امام علی(ع) از این امور
۱۵۵	بخش هشتم
۱۵۶	شرح و تفسیر: در عالم فرشتگان
۱۶۴	نکته‌ها
۱۶۴	۱. ملائکه چگونه‌اند؟!۱
۱۶۷	۲. اصناف ملائکه
۱۶۸	۳. عرش و حاملان عرش الهی
۱۷۱	۴. معصوم بودن فرشتگان
۱۷۲	۵. مقام معرفت حاملان عرش
۱۷۳	بخش نهم
۱۷۴	شرح و تفسیر: آغاز آفرینش آدم(ع)
۱۷۵	آفرینش آدم(ع) از نظر جسم و روح
۱۸۱	نکته‌ها
۱۸۱	۱. آفرینش آدم(ع)
۱۸۴	۲. ترکیب دوگانه جسم و جان

۳. انسان، اعجوبهٔ عالم کون ۱۸۵
- بخش دهم ۱۸۷
- شرح و تفسیر: آغاز انحراف ابلیس ۱۸۷
- نکته‌ها ۱۹۲
۱. عظمت مقام انسان ۱۹۲
۲. سجده برای آدم (علیه السلام) چگونه بود؟ ۱۹۲
۳. سؤالات گوناگون دربارهٔ آفرینش شیطان ۱۹۳
۴. توجیهات بی‌اساس ناآگاهان ۱۹۷
- بخش یازدهم ۲۰۱
- شرح و تفسیر: سرانجام عبرت‌انگیز آدم (علیه السلام) ۲۰۲
- نکته‌ها ۲۰۷
۱. بهشت آدم کدام بهشت بود؟ ۲۰۷
۲. آیا آدم (علیه السلام) مرتکب گناهی شد؟! ۲۰۸
۳. درخت ممنوع چه بود؟ ۲۱۰
۴. کلماتی که برای توبه به آدم (علیه السلام) تعلیم داده شد، چه بود؟ ۲۱۲
- بخش دوازدهم ۲۱۵
- شرح و تفسیر: بعثت پیامبران و مسئولیت بزرگ آنان ۲۱۶
- نکته‌ها ۲۲۱
۱. پیامبران به منزلهٔ باغبان‌اند! ۲۲۳
۲. حوادث بیدارگر ۲۲۴
۳. نقش دین در زندگی انسان‌ها ۲۲۵
۴. در هر عصر و زمانی حجتی لازم است ۲۲۷
۵. ویژگی‌های پیامبران ۲۲۸

۲۳۱	بخش سیزدهم
۲۳۲	شرح و تفسیر: طلوع آفتاب اسلام
۲۳۵	نکته‌ها
۲۳۵	۱. ادیان و مذاهب قبل از بعثت پیامبر اسلام ﷺ
۲۴۰	۲. آینده‌نگری پیامبران
۲۴۱	بخش چهاردهم
۲۴۲	شرح و تفسیر: بزرگی‌های قرآن
۲۵۰	نکته‌ها
۲۵۰	۱. جامعیت قرآن
۲۵۱	۲. علم قرآن نزد کیست؟
۲۵۳	۳. معیار شناخت گناهان کبیره و صغیره
۲۵۳	۴. ناسخ و منسوخ و فلسفه آن
۲۵۴	۵. تواریخ و مثال‌های زیبای قرآن
۲۵۷	بخش پانزدهم
۲۵۸	شرح و تفسیر: آخرین بخش خطبه، بیان عظمت فریضه حج
۲۶۳	نکته‌ها
۲۶۳	۱. تاریخچه خانه کعبه
۲۶۵	۲. فلسفه حج
۲۷۱	خطبه ۲
۲۷۴	خطبه در یک نگاه
۲۷۴	شرایط و زمان صدور این خطبه
۲۷۷	بخش اول

۲۷۸	شرح و تفسیر: دو اصل اساسی در اسلام
۲۸۴	نکته‌ها
۲۸۴	۱. توحید، ریشه همه نیکی‌ها
۲۸۶	۲. درخشش توحید خالص در زندگی امیرمؤمنان (علیه السلام)
۲۸۹	بخش دوم
۲۹۰	شرح و تفسیر: دورنمایی از عصر جاهلیت
۲۹۸	نکته: ترسیمی از زندگی مرگبار انسان‌ها در عصر جاهلی
۳۰۵	بخش سوم
۳۰۵	شرح و تفسیر: مقام ولای آل محمد (علیهم السلام)
۳۰۹	نکته‌ها
۳۰۹	۱. آل پیامبر (علیهم السلام) پناه امت اسلامی
۳۱۰	۲. آل پیامبر (علیهم السلام) چه کسانی هستند؟
۳۱۱	بخش چهارم
۳۱۱	شرح و تفسیر: هیچ‌کس با آنان برابری نمی‌کند!
۳۱۷	نکته‌ها
۳۱۷	۱. عظمت اهل بیت (علیهم السلام) در قرآن و روایات اسلامی
۳۲۰	۲. توجیهات نامناسب
۳۲۳	خطبه ۳
۳۲۶	خطبه در یک نگاه
۳۲۹	محتوای خطبه
۳۳۱	بخش اول
۳۳۲	شرح و تفسیر: تحلیلی مهم پیرامون مسئله خلافت

نکته‌ها	۳۳۹
۱. چرا امام علیه السلام صبر را ترجیح داد؟!	۳۳۹
۲. چرا از خلافت تعبیر به «ارث» شده است؟	۳۴۱
۳. امام در گوشه خانه	۳۴۲
۴. چرا امام علیه السلام مسئله خلافت را طرح می‌کند؟	۳۴۲
بخش دوم	۳۴۷
شرح و تفسیر دوران خلیفه دوم	۳۴۸
پاسخ به یک سؤال	۳۵۲
نکته‌ها	۳۵۹
۱. نمونه‌هایی از خشونت اخلاقی در عصر خلیفه دوم	۳۵۹
۲. اشتباهات و عذرخواهی‌ها!	۳۶۳
۳. پاسخ به یک سؤال	۳۶۵
بخش سوم	۳۶۷
شرح و تفسیر: دوران خلیفه سوم	۳۶۸
نکته‌ها	۳۷۶
۱. چگونگی انتخاب خلیفه دوم و سوم	۳۷۶
۲. داستان ابولؤلؤ و آغاز حکومت عثمان	۳۷۷
۳. شورای شش نفری و سرانجام آن	۳۷۸
۴. علل شورش بر ضد عثمان	۳۸۱
۵. آیا همه صحابه راه پیامبر صلی الله علیه و آله را پیمودند؟!	۳۸۶
بخش چهارم	۳۸۹
شرح و تفسیر: خلافت حضرت علی علیه السلام	۳۹۰
نکته‌ها	۳۹۶

۱. بیعت با امیرمؤمنان (علیه السلام) عمومی و مردمی بود ۳۹۶
۲. سرچشمه انحرافات اجتماعی ۳۹۸
۳. اشاره‌ای به جنگ‌های سه گانه عصر علی (علیه السلام) ۳۹۹
- الف) جنگ جمل ۳۹۹
- ب) جنگ صفین ۴۰۱
- ج) جنگ نهروان ۴۰۴
- بخش پنجم ۴۰۷
- شرح و تفسیر: چرا خلافت و بیعت را پذیرفتم؟! ۴۰۷
- نکته‌ها ۴۱۴
۱. پاسخ به یک سؤال ۴۱۴
۲. چه سؤالاتی در آن نامه بود؟ ۴۱۵
۳. ویژگی‌های خطبه شقشقیه ۴۱۸
- خطبه ۴ ۴۲۱
- خطبه در یک نگاه ۴۲۳
- بخش اول ۴۲۵
- شرح و تفسیر: چشم و گوش خود را باز کنید ۴۲۵
- نکته: هدایت در پرتو خاندان وحی ۴۲۷
- بخش دوم ۴۳۱
- شرح و تفسیر: پیمان شکنی شما را پیش بینی می‌کردم، ولی ۴۳۱
- نکته‌ها ۴۳۴
۱. دید باطن! ۴۳۴
۲. پرده پوشی عیوب مردم ۴۳۶

۴۳۹	بخش سوم
۴۴۰	شرح و تفسیر: امروز پرده‌ها را کنار می‌زنم!
۴۴۳	نکته: مبارزه حق و باطل

۴۴۵	خطبه ۵
۴۴۷	خطبه در یک نگاه
۴۴۹	بخش اول
۴۴۹	شرح و تفسیر: مراقب فتنه‌انگیزان باشید!
۴۵۵	نکته: چرا علی (ع) بعد از پیامبر (ص) قیام نکرد؟
۴۵۷	بخش دوم
۴۵۷	شرح و تفسیر: با این بهانه‌جویان چه باید کرد؟!
۴۵۹	نکته‌ها
۴۵۹	۱. سابقه دلاوری‌های امام (ع)
۴۶۰	۲. چرا از مرگ بترسم؟!
۴۶۲	۳. چرا سکوت کردم؟

۴۶۵	خطبه ۶
۴۶۶	خطبه در یک نگاه
۴۶۷	شرح و تفسیر: در برابر دشمن نباید غافلگیر شد!
۴۷۱	نکته: پیام به همه مسئولان

۴۷۳	خطبه ۷
۴۷۳	خطبه در یک نگاه

۴۷۵ شرح و تفسیر: پیروان شیطان!

۴۸۰ نکته: برنامه ریزی شیاطین!

۴۸۵ خطبه ۸

۴۸۵ خطبه در یک نگاه

۴۸۷ شرح و تفسیر: عذرهای بدتر از گناه

۴۹۱ خطبه ۶

۴۹۱ خطبه در یک نگاه

۴۹۳ شرح و تفسیر: هیاهوی تو خالی

۴۹۵ نکته ها

۴۹۵ ۱. مرد عمل

۴۹۷ ۲. فرق میان غوغا سالاری و تبلیغات مفید و مؤثر

۴۹۹ خطبه ۱۰

۴۹۹ خطبه در یک نگاه

۵۰۱ شرح و تفسیر: باز هم هشدار به مسلمانان

۵۰۶ نکته: لشکر شیطان!

۵۰۹ خطبه ۱۱

۵۰۹ خطبه در یک نگاه

۵۱۳ شرح و تفسیر: همچون کوه، استوار باش!

۵۱۷ نکته ها

۱. محمد بن حنفیه کیست؟ ۵۱۷

۲. مهم‌ترین شرط پیروزی بر دشمن ۵۱۸

خطبه ۱۲ ۵۲۱

خطبه در یک نگاه ۵۲۱

شرح و تفسیر: پیوند مکتبی ۵۲۳

نکته محکم: پیوندها! ۵۲۵

خطبه ۱۳ ۵۲۹

خطبه در یک نگاه ۵۲۹

شرح و تفسیر: ویژگی‌های سپاه جمل ۵۳۱

نکته‌ها ۵۴۰

۱. پیشگویی پیامبر ﷺ درباره جنگ جمل ۵۴۰

۲. نكوهش اهل بصره ۵۴۲

۳. تأثیر محیط در اخلاق ۵۴۳

خطبه ۱۴ ۵۴۵

خطبه در یک نگاه ۵۴۵

شرح و تفسیر: بازهم نكوهش اهل بصره ۵۴۷

خطبه ۱۵ ۵۵۱

خطبه در یک نگاه ۵۵۱

شرح و تفسیر: به خدا سوگند اموال غصب شده را باز می‌گردانم! ۵۵۳

- نکته‌ها ۵۵۶
۱. آثار عدالت در جامعه انسانی ۵۵۶
۲. بخشش‌های عجیب عثمان! ۵۵۸
۲. پاسخ به یک سؤال مهم ۵۶۰

www.ketab.ir

انگیزه اصلی تألیف این کتاب

«کنجینه بزرگ معارف اسلام»

«عالی ترین درس برای تعلیم و تربیت انسان‌ها»

«بهترین سرمایه خودسازی و تهذیب نفس»

و «مؤثرترین برنامه برای ساختن جامعه‌ای سالم، پاک و سربلند»

عناوینی است که به حق می‌توان برای نهج البلاغه انتخاب کرد.

تنها کسانی می‌توانند درباره این کتاب بزرگ و بی‌نظیر سخن بگویند که حداقل یک بار با دقت کامل، تمام آن را از آغاز تا پایان مطالعه کرده باشند. آنگاه روشن خواهد شد که هرچه درباره این مجموعه گران بها گفته شود، کم است!

اینجانب مانند بسیاری دیگر از علاقه‌مندان به نهج البلاغه بخش‌هایی از آن را برحسب نیازهای مختلف مطالعه کرده بودم؛ تا این که در پانزدهم خرداد سال ۴۲ به اتفاق جمعی از متفکران بزرگ اسلامی به زندان افتادم، عوامل شاه روزهای اول را بر ما بسیار سخت گرفتند و همه چیز را برای ما ممنوع کردند. ولی به تدریج بر اثر فشار افکار عمومی محدودیت‌ها کاسته شد و ما توانستیم از دوستانمان خواهش کنیم کتاب‌هایی را برای مطالعه در زندان برای ما بیاورند، من نهج البلاغه را مطالبه کردم تا در آن فرصت خوب، با فراغت بال بتوانم به‌طور مرتب و منظم آن را مرور کنم. به‌خصوص توفیق الهی شامل حال من شد و بخش

دوم نهج البلاغه (بخش نامه‌ها و فرمان‌های سیاسی و اخلاقی) را به‌طور کامل مطالعه و بررسی کردم. آن ایام متوجه شدم که نهج البلاغه چیزی فراتر از آن است که ما فکر می‌کنیم.

خود را با دریایی از علم و دانش روبرو دیدم که با مهم‌ترین مسائل زندگی انسان در تمام ابعاد معنوی و مادی سروکار دارد، دریایی موج و خروشان که گوهرهایش را همراه امواجش به ساحل می‌پاشد و ساحل‌نشینان خود را غرق در انواع مواهب معنوی و مادی می‌کند، ولی غواصان تلاشگر سهم بیشتری دارند. آن روز فهمیدم چقدر محروم‌اند کسانی که با داشتن چنین گنجینه گرانبهای از آن بی‌خبرند و دست به‌سری دیگران دراز کرده، آنچه را خود دارند از بیگانه تمنا می‌کنند!

از امتیازات عجیب نهج البلاغه این است که همانند منبع اصلی‌اش، قرآن مجید، علی‌رغم کهنه و فرسوده شدن مکتب‌های فکری و سیاسی و اخلاقی با گذشت زمان، بیانات و تحلیل‌ها و منطقتش چنان تازه و شاداب است که گویی همین امروز و برای امروز و فردا، از زبان مولا امیرمؤمنان علی (علیه السلام) تراوش کرده است.

سزاوار است که عاشقان حقیقت، پویندگان راه معرفت‌الله و جویندگان راه و رسم بهتر زیستن، همه‌روز در کنار آرامگاه عالم بزرگوار، سید رضی (گردآورنده نهج البلاغه) حاضر شوند و در برابر او سر تعظیم فرود آورند و بر روانش درود بفرستند که اثری چنین گرانبها و بی‌همتا از کلمات مولا علی (علیه السلام) را جمع‌آوری کرده و در اختیار ما مسلمانان بلکه در اختیار جامعه بشری قرار داده است.

درباره نهج البلاغه هرچه بگوییم کم است و به‌یقین ادای حق آن برای ما غیر ممکن می‌باشد. بنابراین بهتر آن است که این سخن را رها کرده به‌سراغ هدف اصلی تحریر این سطور برویم و آن اینکه:

در طول تاریخ اسلام شروح متعددی بر نهج البلاغه نوشته شده و علمای عالی قدری چه در گذشته و چه در عصر ما برای تبیین و تفسیر و کشف گنجینه‌های آن کوشیده‌اند و خدمات پرارزشی ارائه داده‌اند، ولی انصاف این است که نهج البلاغه هنوز دست نخورده و در بین مسلمانان، مظلوم است و لازم است برای فهم آن تلاش‌های بسیاری انجام شود. به خصوص در عصر و زمان ما که عصر مشکلات پیچیده جوامع انسانی، عصر ظهور مکتب‌های مختلف فکری و عصر تهاجم بر اعتقادات و اخلاق و تقوا و فضیلت ازسوی دنیاپرستان و جهان‌نواران است، تا راه را برای رسیدن به منافع آلوده و نامشروعشان هموار سازند. آری در این عصر نهج البلاغه تلاش و کوشش و کار بیشتری را می‌طلبد. کار تحقیقاتی و گروهی برای یافتن راه غلبه بر مشکلات معنوی و مادی و فردی و اجتماعی، و مقابله با مکتب‌های ویرانگر فکری و اخلاقی به وسیله آن.

به همین دلیل بعد از توفیتی که در تفسیر نمونه و پیام قرآن بحمدالله نصیب این حقیر و جمعی از یاران باوفا شد که سبب حرکت جدیدی در کارهای قرآنی و نفوذ بیشتر قرآن و تفسیر در مجامع علمی بلکه غالب خانه‌ها گردید؛ گروهی از اهل فضل اصرار داشتند که اکنون «نوبت نهج البلاغه فرا رسیده است» و باید کاری مشابه تفسیر نمونه روی آن انجام شود، بلکه با استفاده از تجربیات گذشته، کاری پخته‌تر و کامل‌تر صورت گیرد.

با این‌که گرفتاری‌های روزافزون، به دلایلی که می‌دانیم، مانع مهم این راه بود، ولی فکر کردم تا عمری باقی است باید این کار را شروع کنیم و علی‌رغم مشکلات فراوان، از خداوند بزرگ، توفیق و از روح پرفروش مولای متقیان علی (علیه السلام)، بنده کامل و خالص و آبرومند خدا یاری بخواهیم. تصمیم نهایی گرفته شد و شکل کار معین گشت و بعضی از یاران قدیم تفسیر نمونه و گروهی از دوستان تازه‌نفس قول دادند که تا سرحد توان، همکاری و کمک کنند تا شرح

و تفسیری تازه بر نهج البلاغه نوشته شود که ناظر به مسائل روز و نیازهای عصر و حل مشکلات فکری و اجتماعی باشد و علاوه بر استفاده از افکار مفسران و شارحان پیشین، نوآوری‌هایی نیز در زمینه‌های مختلف داشته باشد.

این کار در طلیعه میلاد مسعود امیرمؤمنان (علیه السلام) در ۱۳ رجب سال ۱۴۱۳ آغاز شد. ولی به کندی پیش رفت به طوری که تهیه جلد اول با کار دسته‌جمعی حدود سه سال! طول کشید و طبیعی است که در آغاز کار نباید شتاب کرد.

اما بحمدالله به تدریج کار سرعت بیشتری به خود گرفته و امید پیشرفت سریع‌تری می‌رود. ولی امواج نهج البلاغه به قدری عظیم و خروشان است که حرکت در این اقیانوس بزرگ کار آسانی نیست.

به هر حال بهتر است از شرح کارهایی که بر روی این تفسیر انجام شده و ظرافت‌هایی که در آن رعایت گردیده است صرف نظر کرده و آن را به تشخیص خوانندگان باذوق بگذاریم، و همین‌جا از همه صاحب‌نظران بخواهیم که اگر کاستی‌هایی در آن می‌بینند یا نکاتی را برای تکمیل این شرح، مفید می‌دانند یادآور شوند تا در تکامل این اثر مهم سهیم باشند.

در این‌جا دست به دعا برمی‌داریم و از خداوند بزرگ، توفیق تکمیل این اثر و توفیق بهره‌گیری همگان را از مشعل فروزان نهج البلاغه مسئلت می‌نماییم.

قم - حوزه علمیه

ناصر مکارم شیرازی

سوم ربیع‌الثانی ۱۴۱۷ ه.ق.

مطابق با ۲۹ مردادماه ۱۳۷۵ ه.ش